ЕЛЕМЕНТИ КРИМІНАЛЬНОГО АРГО ЯК СКЛАДНИКИ ТЕЗАУРУСУ КРИМІНАЛІСТИКИ

Проаналізовано функціонування елементів кримінального аргю в сучасній українській термінологічній системі криміналістики. Розглянуто позиції мовознавців щодо можливості існування в терміносистемах слів арготичного походження. Наведено та проаналізовано приклади функціонування арготизмів у сучасних наукових і фахових джерелах з криміналістики.

Ключові слова: термін, термінологічна система, криміналістика, науковий стиль, жаргон, кримінальне арго.

Аналіз наукової криміналістичної літератури, кримінально-процесуальних норм, фахових підручників та досліджень спеціалістів указує на неоднорідність і несистемність криміналістичної термінології. Доволі часто виникають дискусії вчених-криміналістів стосовно визначення й тлумачення понять. На сьогодні наявна нагальна потреба уніфікації та стандартизації спеціальної мови криміналістики, її систематизації й зведення термінів до цілісної системи.

Криміналістична термінологія залишається й досі не дослідженою з мовознавчого аспекту, оскільки зустрічаємо лише невелику кількість праць, присвячених указаній тематиці: це наукові лінгвістичні розвідки Г. А. Сергєєвої, Н. В. Артикуци, Л. Гапонової, В. Я. Радецької, а також статті криміналістів В. Б. Шевченка, В. С. Кузмічова, В. Ю. Шепітька, у яких розглянуто деякі аспекти нормування окремих криміналістичних термінів.

Зважаючи на те, що криміналістику довго не виокремлювали в самостійну галузь знань, її термінологічний апарат увібрав у себе цілу низку правових, юридичних спеціальних слів, а також термінолексем інших галузей науки. Зазначений факт є найголовнішою причиною складності об'єкта дослідження, пізнання самої науки.

Досліджуючи подію злочину, визначаючи її механізм та встановлюючи безпосередніх суб'єктів і об'єктів матеріального середовища, котрі беруть у ній участь, криміналістика використовує загальнонаукові методи, методи окремих наук та власні (спеціальні) методи. Тому й терміни, якими послуговується наука, розподіляємо на загальнонаукові, терміни суміжних наук і власні терміноодиниці. Указане розмаїття спеціальних слів дається взнаки під час нормування та стандартизації всієї криміналістичної системи.

Одним із актуальних питань на сьогодні є можливість/неможливість існування в термінологічній системі криміналістики слів жаргонного походження, а саме так званого кримінального аргю. Мета нашої розвідки – з'ясування ролі елементів кримінального аргю в тезаурусі криміналістики. Головні завдання – дослідити приклади функціонування арготизмів у науковій мові, провести їх лінгвальний аналіз, визначити природу кримінального аргю.

Сьогоднішні глобалізаційні процеси, значний вплив преси сприяють поступовому виходу спеціальних слів за межі тих професійних чи соціальних груп, де вони були створені, та їхньої інтеграції в інші пласти мовлення. Актуальним є виокремлення й дослідження таких елементів у науковій мові, зокрема в мові криміналістики. Постає питання про визначення самого аргю в науковому мовленні: чи можна вважати його елементи термінами?

Позиції мовознавців неоднозначні. Так, О. В. Суперанська зі співавторами зауважують, що до спеціальної лексики вони не відносять лексику арготичну, яка хоча й пов'язана із деякою цілеспрямованою діяльністю, але слугує не стільки для викладення, скільки для приховування фактів. Найхарактернішою рисою для аргю, на їх думку, є організація його за принципом антимови, щоб мовлення окремої групи людей було незрозумілим для інших. Отже, учені категорично заперечують проти використання мовознавчих термінів *професійний жаргон*, *професійне аргю*¹.

Л. Ставицька, навпаки, вважає, що «жаргонний лексикон – це не просто “холодини” словникових значень, а своєрідна картина світу, потужна сферо сфера певного часового зрізу культури»². На думку дослідниці, жаргонні слова, до складу яких входять і кримінальні, є опозиційними до загальнолітературних слів та схвалених норм поведінки. Процес створення таких закодovаних слів вимагає «неабияких лінгвокреативних здібностей». Тому вони входять до складу національної мови на таких же умовах, як і інші мовні одиниці.

Як зауважують А. С. Д'яков зі співавторами, не слід підтримувати створення термінів, що походять із діалектизмів, жаргонізмів, оскільки вони порушують таку вимогу до термінів, як милозвучність. Але дослідники вказують і на те, що можна багато говорити про бажані властивості терміноодиниці, але «не можна вважати її неповноцінною чи непотрібною лише на тій підставі, що вона не має певної властивості, хоча даний термін давно застосовується користувачем»³.

Ми підтримуємо цю думку та вважаємо, що, аналізуючи певну терміносистему, слід велику увагу приділяти її практичній частині, оскільки наукова мова не застигла форма, у ній відбуваються живі процеси, які іноді можуть і не збігатися з правилами теорії.

Не однозначним на сьогодні залишається й саме питання щодо визначення та розмежування таких термінів, як *жаргон* і *аргю*. За Великим тлумачним словником сучасної української мови лексема *аргю* позначена як лінгвістичний термін, що означає «умовну говірку якого-небудь соціального середовища (групи, гуртка і т. д.), у якій є специфічні слова й вислови, не-

¹ Див.: Суперанская А. В. Общая терминология. Вопросы теории / А. В. Суперанская, Н. В. Подольская, Н. В. Васильева. — М. : Наука, 1989. — С. 27.

² Ставицька Л. Українська мова без прикрас / Л. Ставицька // Короткий словник жаргонної лексики української мови. — К. : Критика, 2003. — С. 12.

³ Д'яков А. С. Основи термінотворення. Семантичні та лінгвістичні аспекти / А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько. — К. : Вид. дім «KM Academia», 2000. — С. 13.

зрозумілі для сторонніх»¹. У цій самій словниковій статті лексему *жаргон* подано як синонім терміна *арго*. Отже, словник трактує названі лексеми практично однаково, виводячи смисл одного поняття через інше. Таким чином, у мовознавстві аналізовані терміни є синонімічними, а це, звичайно ж, ускладнює їхнє правильне сприйняття й чітке визначення. Немає одностайної думки й серед мовознавців щодо застосування того чи іншого терміна в певному контексті.

На нашу думку, зазначена ситуація є неприпустимою – слід намагатися розмежовувати названі поняття. Уважаємо, що термін *жаргон* доречніше вживати на позначення мовлення відносно відкритої соціальної чи професійної групи, яке відрізняється від загальнолітературної мови наявністю особливих слів і виразів. Яскравим прикладом є молодіжний жаргон або професійний жаргон, який у свою чергу розподіляється на окремі жаргони за фаховою приналежністю (наприклад, жаргон водіїв, жаргон слюсарів, жаргон фахівців комп'ютерної сфери тощо). Важливою рисою жаргонів є те, що для них нехарактерна вмотивована секретність, таємний смисл. Вони використовуються для пожвавлення мовлення, мають багато штучно створених слів і висловлювань, які є дотичними до тих реалій, що співвідносяться із певним різновидом занять.

Термін *арго*, на нашу думку, доцільніше вживати на означення спеціально створеної штучної мови окремих угруповань, яку вони зберігають у таємниці й протиставляють загальнолітературній мові. До такого виду мовлення належить *кримінальне арго*, яке виникло досить давно як реакція людей кримінального світу на вороже й негативне сприйняття навколишнім світом їхнього способу життя. У такий спосіб вони намагалися зробити своє мовлення незрозумілим для інших людей, щоб приховати інформацію, яку повідомляють один одному. Отже, арго виконує роль своєрідного пароля кримінальної спільноти. У більшості випадків слова загальнолітературної мови наповнюються новим смислом, який не збігається з основним. З'являються штучно створені лексеми, наприклад, термін *жилетка* в кримінальному арго означає «пристосування для розрізування кишень, вмонтоване в перстень»²; *булижник* – «шахрай, що збуває просте скло під виглядом коштовного каменя»³ тощо.

Звичайна людина таке мовлення сприймає як вульгарне, стилістично знижене й емоційно негативне, самі ж злодії досконало володіють ним, вважають нейтральним, зрозумілим для них, тому і спеціально користуються ним для збереження певної таємничості. Така умовна мова має назву *блат*, похідним є вислів *розмовляти по-блатному*. Отже, люди кримінального світу користуються двома мовами: розмовною в загальному середовищі та власне створеною, закодованою – у кримінальній сфері.

¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел]. — К. : Ірпін, 2009. — С. 23.

² Див.: *Шепітько В. Ю.* Криміналістика. Енциклопедичний словник / В. Ю. Шепітько. — Х. : Право, 2001. — С. 87.

³ Див.: Там само. — С. 36.

Головним завданням власне криміналістики як науки є розкриття злочинів, їх попередження й розслідування їх наслідків, тобто предмет вивчення постійно торкається кримінального світу. Криміналісти проводять допити злочинців, які розмовляють переважно власною мовою або суржиком. Саме так арготизми поступово входять і в мовлення фахівців, для яких стає актуальним розуміння, про що саме говорять злочинці або про що вони домовляються один з одним.

Отже, уважаємо арготизми повноправними складниками криміналістичної термінології. Вони відповідають певним вимогам, які висуваються до термінів, а саме: точно й лаконічно називають особу, явище чи подію, у більшості випадків є однозначними. В. Ю. Шепітько, укладаючи енциклопедичний словник термінів криміналістики¹, уводить до його складу терміни, які за своїм походженням належать до кримінального аргю, позначаючи їх як «жаргон злодійський».

Крім власне злочинців, у своєму мовленні арготизми вживають не лише фахівці криміналістичної сфери, а й адвокати, судді. Найбільшої популярності серед арготичних набувають терміни, позбавлені надлишкової емоційності чи відвертої вульгарності. У навчальній літературі з криміналістики простежуємо використання арготизмів поряд із фаховими термінами. Вони виконують функцію наукових одиниць, конкретно називаючи явище чи подію, виступають у ролі певного сигніфікату. Наведемо приклади із фахової літератури, наукових розвідок:

«... проводиться слідство щодо *афери* з одруженням з багатою нареченою»². Термін *афера* початково означав незаконні дії з обігом грошових одиниць, але пізніше його почали застосовувати на означення дій кримінального характеру, за допомогою яких незаконним шляхом здобувають будь-яку вигоду;

у криміналістичному словнику *авторитет* – це «досвідчений злочинець-рецидивіст, що заслужив довіру в злочинному середовищі, який має вплив і здатний очолити групу»³. Сьогодні цей термін є досить поширеним, він однозначний, незалежно від сфери вживання. Як правило, арготизми в криміналістичній літературі виконують номінативну функцію, їх використовують для називання певних різновидів злочинних угруповань. У такий спосіб фахівці одразу розуміють, про яких саме злодіїв ідеться та які належні заходи треба вжити для їх розшуку чи затримання. Наприклад: «... група *злочинців-гастролерів* займалася підробкою залізничних квитків шляхом витравлення рукописного тексту і нанесення нового»⁴. Слово *гастролі* в загальнолітературній мові означає виступи творчих колективів за межами своїх стаціонарних майданчиків з метою отримання прибутку. У кримінальному аргю відбулося переосмислення поняття на основі загального, тобто

¹ Див.: Шепітько В. Ю. Указ. праця. — 553 с.

² Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник / М. В. Салтевський. — К. : Кондор, 2005. — С. 496.

³ Шепітько В. Ю. Указ. праця. — С. 11.

⁴ Салтевський М. В. Указ. праця. — С. 164.

відправитися на гастролі в злочинному світі означає скоїти злочин як за межами свого проживання, так і в громадських транспортних засобах;

«... розкрадачі-рвачі (користолюбці) схильні до корисливості, присвоєння чужого майна будь-якими шляхами»¹. Термін є складеним словом, походить від дієслів *розкрадати* та *рвати*, у кримінальному мовленні має відмінне від загальноживаного смислове навантаження. Ідеться про здатність деяких злочинців за будь-яких обставин отримати вигоду за короткий термін, тобто за будь-яких умов *вирвати* для себе збагачення. На нашу думку, присутнє в молодіжному слензі слово «*урвати*» бере свій початок саме з кримінального аргю, оскільки також означає миттєво набути для себе користь;

«... автор докладно охарактеризував злочинців різних категорій: убивць, розбійників, грабіжників, злодіїв, шахраїв, фальшивомонетників, *винокурів*»²; «Праця ... присвячена тактичним прийомам, які використовують професійні злочинці («*марвіхери*», «*мийники*»), *конокради*, *аферисти*, шахраї та ін.»³. У наведених контекстах зараз звертаємо увагу лише на виділені спеціальні слова. Отже, терміни *винокури*, *конокради* називають злодіїв за їхнім основним видом правопорушення: *винокури* займаються виготовленням спиртових продуктів у нефабричних (кустарних) умовах; *конокради* ж справді викрадають коней або іншу худобу, а потім уже як власники нею розпоряджаються. Указані терміни ввійшли до криміналістичної системи із загальнолітературної мови, де й досі вживаються.

Термін *аферист* походить із кримінального аргю, зараз є популярним у загальному середовищі й уживається на означення людини, яка займається злочинними корисливими діями з обігу грошей або інших коштовностей. А терміноодиниці *марвіхери*, *мийники* – це яскраві приклади кримінального аргю, оскільки є закодованими назвами, смисл яких неможливо зрозуміти людям із іншого середовища. *Марвіхерами* в злочинному світі називають окремих вид злочинців-гастролерів, про яких раніше йшла мова; арготизм *мийники* сьогодні уживається на означення злодіїв у супермаркетах, а колись *мийниками* називали вокзальних злодюжок, котрі крали в сонних пасажирів будь-які речі.

Є випадки, коли арготизми утворюються на основі звукової оболонки й семантики певного загальнолітературного слова, але зміст усієї лексеми докорінно змінюється. Так, словотвірною базою арготизму *боржок* було взято лексему *борг*, яка означає «те, що взяте в позику». Суфікс *-ок* у мовознавстві надає твірній основі слова зменшено-пестливого значення. У кримінальному ж аргю похідне слово *боржок* має негативний, зневажливий характер, при цьому сам розмір боргу може бути як малим, так і великим, наприклад: «Анонімно вимагач організує тривожні дзвінки по телефону з погрозами, наприклад, сплатити “*боржок*”»⁴.

¹ Салтєвський М. В. Указ. праця. — С. 487.

² Криміналістика (криміналістична техніка) : курс лекцій / [П. Д. Біленчук, А. П. Гель, М. В. Салтєвський, Г. С. Семаков]. — К. : МАУП, 2001. — С. 82.

³ Там само.

⁴ Салтєвський М. В. Указ. праця. — С. 495.

Отже, кримінальне аргументи поступово проникає у наукове мовлення, при цьому його елементи в криміналістичному мовленні набувають функції термінів, стають невід'ємними елементами зазначеної системи. На нашу думку, терміносистему криміналістики треба розглядати з практичного боку, адже саме тут можна прослідкувати випадки небажаних явищ для наукового мовлення взагалі й термінологічних систем зокрема, які слід досліджувати, намагаючись виявити причини їх виникнення, проводити їх аналіз, а також надавати практичні рекомендації щодо їх стандартизації та уніфікації.

Аналізуючи функціонування арготичних елементів у криміналістичній термінологічній системі, доходимо таких висновків:

1) елементи кримінального аргументу вживаються в термінологічній системі криміналістики в ролі термінів, рівнозначних іншим спеціальним лексемам;

2) використання арготизмів є небажаним явищем у термінології, але саме в криміналістичній сфері, на нашу думку, воно є виправданим, оскільки часто такі терміноодиниці є влучними й точно передають поняття кримінального середовища. Вони, звичайно ж, вимагають критичного осмислення з боку фахівців-криміналістів, але замінити їх науковими термінами навряд чи вдасться, бо це вже будуть штучно створені теоретичні назви, які не матимуть практичного підтвердження;

3) проблема ролі елементів кримінального аргументу в науковому стилі мовлення криміналістики, звичайно ж, залишається відкритою й актуальною, як і полеміка з приводу природи сучасного аргументу: чи існує воно як таємна мова, чи є експресивним.

Таким чином, порушене питання ще потребує вивчення й уточнення, а отже, є науково актуальним.

ЭЛЕМЕНТЫ КРИМИНАЛЬНОГО АРГО КАК СОСТАВЛЯЮЩИЕ ТЕЗАУРУСА КРИМИНАЛИСТИКИ

Ковкина Е. В.

Проанализировано функционирование элементов криминального аргументу в современной украинской терминологической системе криминалистики. Рассмотрены позиции языковедов о возможности существования в терминотестемах слов арготического, жаргонного происхождения. Приведены и проанализированы примеры функционирования элементов криминального аргументу в научных источниках по криминалистике.

Ключевые слова: термин, терминологическая система, криминалистика, научный стиль, жаргон, криминального аргументу.

ELEMENTS OF CRIMINAL ARGOT AS A PARTS OF CRIMINALISTICS THESAURUS

Kovkina E. V.

The paper is devoted to one of the most pressing issues of today in the study of criminalistic language: the possibility/impossibility of existence of criminal argo elements

in the criminalistic terminological system. Criminal argot is appeared for a long time ago as a reaction of the criminal world people to the hostile and negative perception of them, their way of life by surrounding world. Thus the criminals were trying to make their speech incomprehensible to others. So, argot serves a peculiar password of criminal community. Among the leading linguists there is a discussion about the advisability of argot words functioning in scientific style of language. In our opinion, argot words are today included in criminalistic language, becoming thus plenipotentiary parts of criminalistic terminology. They comply with the requirements for the terms, namely, they accurately and laconically refer to a person, phenomenon or event, in most cases they are unambiguous, precisely in criminalistic term system. In forensic literature argot terms perform nominative function, they are used to name certain objects, phenomena or varieties of criminal groups. Thus, the elements of the criminal argot are used in criminalistic science as terms which are equivalent to other special lexemes. This usage is undesirable in terminology, but, namely, in the criminalistic field, in our opinion, it's justified because often such term units accurately and aptly name the notions of the criminal environment. They, of course, require a critical reflection on the part of criminalistic specialists, but it's unlikely to replace them with scientific terms because they would be artificially created theoretical names which will have no practical confirmation. The problem of criminal argot elements role in the criminalistic language scientific style, of course, remains open and topical, as well as a polemic about the nature of contemporary argot.

Keywords: term, terminological system, criminalistics, scientific style, jargon, criminal argot.

УДК 343.98

О. В. Наранович, старший науковий співробітник Харківського НДІСЕ

УСТАНОВЛЕННЯ ПОСЛІДОВНОСТІ ВИКОНАННЯ ШТРИХІВ ЗА ВІДСУТНОСТІ ДІЛЯНОК ЇХ ВЗАЄМНОГО ПЕРЕТИНУ

Розглянуто можливості встановлення хронологічної послідовності нанесення штрихів, виконаних пастами для кулькових ручок, і штрихів, виконаних електрофотографічним способом, за відсутності ділянок їх взаємного перетину. На доповнення до методик, що існують за кордоном, запропоновано проводити дослідження зі встановлення середньої щільності тонерного «фону» на ділянках виконання штрихів записів і підписів та на пробільних ділянках листів документів.

Ключові слова: пасти для кулькових ручок, електрофотографічні друкуючі пристрої, мікрочастки тонера, штрихи, металографічний мікроскоп, середня щільність тонерного «фону».

Перед експертами, що проводять судово-технічні експертизи документів (СТЕД), досить часто ставиться, і за наявності в документах ділянок перетину реквізитів, успішно вирішується питання про хронологічну послідовність їх виконання. Але за відсутності таких ділянок питання про